

ALAIN BADIOU

A filozófia visszatérése a költeményhez¹

Minden filozófiai vállalkozás visszafordul időbeli feltételeihez, hogy fogalmilag megragadja együttes lehetőségüket [*compossibilité*]. Heidegger életművében könnyű felismerni e visszafordulás négy módját.

1. A idő intim eksztázisában, az affektusban, illetve egy kérdés gondja által megszárt, újraformált tapasztalatban meglelt támasz. Ez a *Sein und Zeit* egzisztenciál-ontológiai elemzése.

2. A nemzetiszocialista politika, melyet Heidegger militáns módon gyakorolt, mint az el-tökélt döntéshozás német változatát, szembesülve a technika nihilista uralmával, a rög, a munka és a közösség kategóriáival, a táj kihasználásával.

3. A filozófia történetének, mint a létsors és a *logosz* összefonódásának hermeneutikai és történeti újraértékelése. Ezek Kant és Hegel, Nietzsche és Leibniz briliáns elemzése, továbbá a görögöktől, különösen a preszókratikusoktól megtanultak.

4. A nagy német költemények, melyek 1935-től, a Hölderlin-kurzustól kezdve kerültek elemzésre, mint a gondolkodó kitüntetett beszélgetőtársai.

Ez a negyedik támasz túlélte mindazt, ami a másik hármát érte, és ez máig érvényes. Franciaországi közönségének tudható be a leginkább, beleértve a költőket, René Chartól Michel Deguy-ig, hogy továbbra is értékeli azt, ahogyan Heidegger filozófiailag *érinteni* tudta a gondolkodás figyelmen kívül hagyott, csak a költői nyelv által őrzött mozzanatát. Szükszerű tehát, hogy az, aki meg kívánja haladni a heideggeri filozófia hatalmát, visszatérjen, ezen filozófia terminusainak megfelelően, a költők mondása és a gondolkodó gondolkodása által formált párhoz. Újrafogalmazni azt, ami összekapcsolja, illetve elválasztja a költeményt és a filozófiai diskurzivitást – a heideggeri imperatívusz, amelynek alá kell vetnünk magunkat, tekintet nélkül a Heidegger-affér alakulására.

Kezdjük annak felelevenítésével, hogy Heidegger szerint a két terminus eredetileg nincs elkülönítve egymástól. A gondolkodás preszókratikus küldeményében [*l'envoi*], amely egyúttal a lét sorsszerű küldeménye is, a *logosz* mint olyan poétikus. A költemény a gondolkodás őrzője, mint azt Parmenidész *Költeménye* esetében láthatjuk, vagy Hérakleitosz szentenciáinál.

Ennek a pontnak egyfajta axiomatikus elvitatásával igyekszek rekonstruálni egy másik viszonyt, vagy nem-viszonyt, a költészet és a filozófia között.

* Badiou, Alain: Le recours philosophique au poème. In: Conditions. Éditions du Seuil, Paris, 1992. p. 93–108.

¹ E szöveg magja egy írásban történt hozzájárulás, amelyet Jacques Poulain rendelt meg, egy Heideggerről szóló, a *Collège international de philosophie* által szervezett 1989-es kollokviumhoz. Néhány mozzanat az 1990-ben megrendezett beaubourg-i, „Filozófia és irodalom” elnevezésű filozófiai szeminárium (amelyen Christian Descamps meghívására vettem részt) révén társult a szöveghez. Végző összeállítás az előadás eredménye, amelyet szintén 1990-ben tartottam meg, a Lucien Pitti által vezetett lyoni filozófiai szemináriumon. Valamelyest átdolgoztam e kiadás számára.

Parmenidész költeménye az istennő megszólítása, és egy beavatási kavalkád képével kezdődik. Azt hiszem, úgy kell tartanunk, hogy ez nem, *még nem* filozófia. Mert minden igazság, amely elfogadja függését az elbeszéléstől és a kinyilatkoztatástól, még a misztérium fogságában van, holott a filozófia annyiban létezik, amennyiben szétszaggatja a misztérium fátylát.

A költeményforma, Parmenidésznél, lényegi jelentőségű; tekintélye biztosítja azt, hogy a diskurzusnak a szenthez való közelsége érintetlen maradjon. Márpedig a filozófia csakis deszakralizációval kezdődhet: olyan diskurzusrendet alapoz meg, amely saját magának evilági legitimitációja. A filozófia azt követeli, hogy az argumentatív laicitás fellépése szakítsa meg a mély kifejezőmódot.

Történetesen éppen ezen a ponton lehet úgy fogalmazni, hogy Parmenidész a filozófia valamiféle kezdet előtti kezdetét jelenti: mert a nem-lét tekintetében egy *reductio ad absurdum*ot vázol fel. A konzisztencia önálló szabályához való látens visszatérés a költeményen belül megszakítja azt az összejátszást, amit a költemény az igazság, illetve a kép és az elbeszélés szent tekintélye között alakít ki.

Lényegi jelentőségű annak meglátása, hogy e megszakítás támasza csakis a mathéma rendjén belül lehet, amennyiben ezen a matematika diskurzív szingularitásait értjük. A közvetett érvelés kétségtelenül a legfontosabb mintája annak az argumentációnak, amely semmi mást nem tart fenn a konzisztencia követelményén kívül, és összeegyeztethetetlennek bizonyul minden olyan igazolással, amely egy elbeszélésen alapszik, vagy a kijelentés alanyának beavatott voltán. A mathéma itt eltünteti a Mondót, megfosztván az általa elfoglalt helyet mindennemű rejtélyes igazolás szükségétől. A mathéma az érvelést aláveti autonómiája szempontjainak, a helyességét illető kritikai, dialogikus vizsgálódásnak.

A filozófia azért jött létre Görögországban, mert egyedül itt tette lehetővé a mathéma az elbeszélés (a mathéma, mondaná Lacoue-Labarthe) általi igazolás szakrális gyakorlatának megszakítását. Parmenidész jelenti e megszakítás előzetes pillanatát, aki még a szent elbeszélésen belül van, továbbra is a költészet által rabul ejtve.

Jól tudjuk, hogy Platón jelenti azt a gondolkodást, amely a szisztematikus bizalmatlanságig feszíti a viszonyt azzal szemben, ami még a költészetre emlékeztet. Platón kidolgozott elemzését kínálja a megszakítás ezen gesztusának, amely minden filozófia lehetőségét képezi:

– El kell távolítani mindent, ami a költemény utánzó jellegével, fogalom nélküli csábításával, Idea nélküli legitimitációjával kapcsolatos – mindezt ki kell utasítani a filozófia királyságának teréből. Ez egy fájdalmas és lezárhatatlan szakítás (lásd az *Állam X.* könyvét), de a filozófia *létezésére* vonatkozik, nem pedig stílusára.

– El kell fogadtatni azt a módot, ahogyan a matematika hozzájárul az igazság deszakralizációjához, depoetizálásához; ezt pedagógiailag úgy lehet elérni, ha az aritmetikának és a geometriának kulcsfontosságú helye lesz a politikai nevelésben, ontológiailag pedig az intelligibilis rang segítségével, amely a matematikát a dialektika végső kifejtésének előszobájává teszi.

Arisztotelész számára – aki a kifejtés technikájában oly kevésbé költő, amennyire csak lehet (míg ezzel szemben Platón mindig érzékeny annak varázsát illetően, amit ki kíván zárni, és ezt ő maga is felismeri) – a Költemény immár csupán egy a Tudás számára rendelkezésre álló különös tárgyak közül, ugyanakkor a matematikától megvonja mindazokat az ontológiai rangot kölcsönző jellegzetességeket, amelyeket Platón tulajdonított neki. A „poétika” a filozó-

fiai tevékenység egy regionális diszciplínája. Arisztotelésszel a megalapozó vita elérte csúcspontját, a filozófia, részei viszonyainak megszilárdulásával, többé nem tér drámaian vissza ahhoz, ami a feltételét jelenti.

Így tehát a görögök óta a *filozófia és a költészet viszonyának három lehetséges rendje* azonosítható:

1. Az első, amelyet parmenidészinek fogunk nevezni, a költemény szubjektív tekintélyének és a filozófia által tett kijelentések érvényességének *egybeolvasztását* szervezi. Még amikor „matematikai” megszakítások alakítják is ezt az egybeolvadást, ezek feltétlenül alá vannak vetve a kifejezőmód *szent aurájának*, „mély” értékének, a kijelentésen alapuló legitimitásának. A kép, a nyelv kétértelműsége és a metafora kísérik, hatalmazzák fel az Igaz mondását. Az autenticitás a nyelv húsában marad.

2. A második, amelyet platóninak fogunk nevezni, a költemény és a filozófia közötti *távolságot* szervezi. Az előbbi változat hibát vét azzal, hogy hagyja magát elbűvölni, feloldódik az Igazhoz képest diagonális csábításban; a másodiknak viszont ki kell zárnia annak lehetőségét, hogy a költészet *a saját helyén* foglalozhasson azzal, amire a filozófia irányul. Annak a presztízsnak a kiküzdése, amivel a költői metafora rendelkezik, olyan támasz követelését jelenti, amely a nyelvben szegül szembe a nyelvvel, a matematika szó szerinti egyértelműségét. A filozófia csak a költemény [*poème*] és a mathéma [*mathème*] közti ellentét-játékban alapozhatja meg magát, e két rend (a költemény, amelynek tekintélyét meg kell szakítani, és a mathéma, amelynek rangját növelni kell) a filozófia eredendő feltételei közé tartozik. Együtt azt is mondhatjuk, hogy a költészethez való platóni viszony egy (negatív) *feltételes* viszony, amely utal a többi feltételre is (mathéma, politika, szerelem).

3. A harmadik, amelyet arisztotelészinek fogunk nevezni, a költemény tudásának a filozófiába való *bevonását* szervezi, és magát a filozófiát a tudások Tudásaként jeleníti meg. A költemény immár nem a távolság vagy az intim közelség drámájában kerül elgondolásra, hanem a *tárgy kategóriájába* tartozik; ily módon meghatározva és reflektálva a filozófia egy regionális diszciplínáját alakítja ki. A költemény ezen regionalitása alapozza meg azt, ami később az Esztétika lesz.

Fogalmazhatunk úgy is, hogy a filozófia (mint gondolkodás) három lehetséges viszonya a költeményhez az *azonosuló rivalitás*, az *argumentatív távolság* és az *esztétikai regionalitás*. Az első esetben a filozófia irigyli a költeményt, a másodikban kizárja, a harmadikban osztályozza.

E három rendelkezésre álló minta tekintetében mi a lényege a heideggeri gondolkodásmódnak?

1. Heidegger nagyon is legitim módon állította helyre a költemény gondolkodásának autonóm funkcióját. Vagy, pontosabban fogalmazva, meg kívánta határozni azt a – visszahúzó-dó, nem megmutatkozó – helyet, ahonnan észlelni lehet a gondolkodók létrehozta fogalmak és a költők mondásának sorsközösségét. Azt mondhatjuk, hogy a sorsközösség e vázlata először is szembeszegül a harmadik típusú viszonytal, amely a bevonás esztétikájának részét képezi. Heidegger kivonja a költeményt a filozófiai *tudás* alól, hogy visszaszolgáltassa az *igazságnak*. Eképpen eljárva megalapozta minden esztétika, a költemény minden regionális-filozófiai meghatározásának radikális kritikáját. A megalapozást úgy éri el, hogy az a modernitás egyik jellemvonásának tűnik (ez nem-arisztotelészi jellege).

2. Heidegger rámutatott a feltételes viszony hatáira, amennyiben az *csak* a költemény és a filozófiai érvelés elkülönülésére világít rá. Néhány finom elemzésben megállapította, hogy már hosszú ideje, Hölderlin óta, a költemény foglalkozik a lényegi témákkal, felváltva ezzel a filozófiát; mindenekelőtt azért, mert a filozófia ebben az időszakban mindvégig rabja maradt a tudománynak (pozitivizmus) vagy a politikának (marxizmus). Úgy volt a rabjuk, mint ahogyan Parmenidész kapcsán állítottuk, hogy még rabja maradt a költeménynek: híján volt annak a játéknak, amellyel megalapozhatta volna saját törvényét létezésének partikuláris feltételei tekintetében. Azt javasoltam, hogy nevezzük ezt a kort a „költők korának”². Heidegger ezt a kort teljesen eredeti, filozófiai képességekkel ruházta fel, megmutatta, hogy nem volt mindig lehetséges, sem helyénvaló a költeményhez képesti távolságot a száműzés platóni eljárásának mintájára létrehozni. A filozófia olykor kénytelen megnyílni a költemény számára, akár veszedelmesebb módon is: saját maga miatt kell elgondolnia a *műveleteket*, amelyekkel a költemény megállapodik az Idő igazságát illetően (a tárgyalt korszakban az elsődlegesen megteremtett, költőileg kifejezett igazság az objektivitás azon kategóriájának lefokozása, amely az ontológiai megjelenítés kötelező formája volt. Innen a Jelenlét témájának költészeti fontossága, legyen ez akár, mint Mallarménál, kifordított formában, azaz izolációként, Megvonásként).

3. Sajnos történelmi montázsával, és különösen a görög filozófia eredetének értékelésével, Heidegger csupán visszatért a szakítás gondolatához (mivel elmulasztotta a mathémához való eredendő visszafordulás értékelését), és helyreállította, árnyalt és változatos filozófiai elnevezések leple alatt, a költői kifejezőmód szakrális tekintélyét, és annak eszméjét, hogy az autentikus a nyelv húsában lakozik. Van egy mély egység: egyfelől, a Parmenidészhez és a Hérakleitoszhoz való visszatérés (amely során egy felejtés-előtti, megnyilvánuló Lét tája rajzolódik ki), illetve, másfelől, a szenthez való, súlyos jelentőségű és megtévesztő visszatérés (ami a leginkább vitatható verselemzéseket jelenti, mindenekelőtt Trakl-elemzéseit) között. A platóni gesztus igazi természetének heideggeri félreértése, amelynek középpontjában a matematikai Idea értelmének félreértése áll (ennek értelme pontosan az, hogy, denaturalizálva az Ideát, kiteszi azt a Lét visszahúzódnak), azt idézi elő, hogy a filozófia és a költemény közti *negyedik viszony* (ami nem lenne sem egybeolvadás, sem távolság, sem esztétika) felfedezése helyett Heidegger semmitmondóan a Szent újraeljövételéről profétizál, kibogozhatatlanul összekeveri a költők mondását és a gondolkodók gondolását.

Megtartjuk mindennemű esztétika heideggeri leértékelését, valamint a kizárás platóni eljárásának kritikai korlátozását. Másrészt azonban el szeretnénk vitatni azt, hogy a filozófia feltételei a filozófia célját képeznék, és hogy a filozófiát újra a költemény argumentum nélküli tekintélyéhez kellene kötni. A filozófia annyiban folytatódik, amennyiben a pozitivizmusok kimerültek, amennyiben a marxizmusok elvesztették hatékonyságukat, de annyiban is, amennyiben a költészet maga készlet bennünket arra, jelenkori erejénél fogva, hogy mentesítsük a filozófiával való rivalizálás kényszere alól, hogy bontsuk meg a költemény mondásának és a filozófus gondolatának hamis párosát. Mert voltaképpen a mondás és a gondolat e

² A „költők kora” kategóriát első alkalommal a *Kiáltvány a filozófia számára* (*Le Seuil*, 1989) c. művemben javasoltam használatra. Alkalmam volt ezt kifejteni Jacques Rancière szemináriumának keretén belül, a *Collège international de philosophie*-n, „A költők politikája” címmel tartott szemináriumon. Ez a szöveg 1992 tavaszán jelent meg *A költők kora* címmel, e szeminárium többi előadásával együtt (*La Politique des poètes*, Albin Michel).

kettőse képezi a filozófia végéről és az autenticitás romantikus mítoszáról szóló prédikációt, elfeledve a mathémával beiródott ontológiai megvonást.

Hogy a filozófia folytatódik, ez felszabadítja a költeményt, mint az igazság szinguláris műveletét. Mivé lesz a Heidegger utáni költemény, a költők korát követő, posztromantikus költemény? A költők azt mondják majd – sőt, már mondták is –, hogy a filozófia és a költészet viszonyának megbontása, Heidegger elhagyása az esztétikához való visszatérés nélkül, egyúttal azt is jelenti, hogy másképpen gondoljuk el azt, ahogyan a költemény eljár, műveleti distanciája, nem pedig mítosza felől.

Csupán két utalást teszünk:

1. Amikor Mallarmé így ír: „Egy tárgy Fogalmának pillanata tehát önmagában való tiszta jelenének reflexiója, jelenlevő tisztasága”, milyen programot vázol fel a költemény számára, amennyiben ez a Fogalom *termeléséhez* kötődik? A nyelv sajátjaiként értelmezhető műveletek meghatározásáról van szó, az elválasztásról, az izolációról³, amelyeket el kell végeznünk ahhoz, hogy *felbukkanjon* egy „jelenlevő tisztaság”, a valóság reprezentációjától immár mentes hidegség jelenléte. Vehetjük úgy is, hogy a költészet *azonos* a jelen jelenléte gondolásával. És pontosan ezért nem vetélkedik egyáltalán a filozófiával, amely az Idő együttes lehetőségével foglalkozik, nem pedig a tiszta jelenléttel. Csupán a költészet gyűjti egybe a mindennemű helyen kívüli vagy túli elgondolásának eszközeit „egy üres és felsőbbrendű felszínen”, azt, ami a jelenből ellenáll annak, hogy valóságára utalják vissza, ami megidézi jelenének örökkévalóságát: „Egy Konstelláció, az elfeledettség és a használathiány hidegsége.” A mathémának kicsit sem ellentmondó jelenlét, amely *egyúttal* implikálja „az egyetlen számot, amely nem lehet egy másik”.

2. Amikor Celan azt mondja nekünk, hogy

*Wurfscheibe, mit
Vorgesichten besternt,
wirf dich
aus dir hinaus.*

– amit Bertrand Badiou és Jean-Claude Rambach⁴ így fordítanak le:

*Disque constellé de
prévisions,
lance-toi
hors de toi-même,*

mennyiben intim ez az felhívás [*intimation*]? Ezt így érthetjük meg: amikor a szituáció túltelődik saját normájával, amikor önmagával való számíthatása könyörtelenül beléíródik, amikor többé nincs úr a tudás és az előrelátás között, akkor *poétikailag* készen kell állnia önnön kívülségére. Hogy egy esemény (abban az értelemben, ahogyan én tárgyaltam, mint eldönt-hetetlen, eredendő többletet) megnevezése megjelenhessen, hűség-létre, azaz egy igazságra

³ Erről lásd a mallarméi módszerről szóló tanulmányt lentebb [a tanulmány címe: *Mallarmé módszere: megvonás és izoláció*; a *Conditions* c. tanulmánykötetben követi a jelen szöveget – a ford.]

⁴ Lásd a Bertrand Badiou és Jean-Claude Rambach által lefordított Celan-gyűjteményt, *Contrainte de lumière* címmel [a *Lichtzwang* Terebess Gábor fordításában: „Diszkosz, / előlátást csillagzó, / vesd magad / ki magadból.”].

van szükség, és ez a megnevezés *mindig* poétikus: egy eredendő többlet, egy véletlen, az előre kiszámíthatatlan megnevezéséhez az értelem úrjából kell meríteni, a már megszilárdult jelentések nélkül, a nyelv kockázatában. Tehát poetizálni kell, és az esemény poétikai neve az, ami bennünket önmagunkon túlra vet, az előrelátás lángoló karikáin keresztül.

A filozófiai poetizálás alól felszabadult költemény kétségtelenül mindig ez a két gondolkodás, ez a két adódás: a valóságokon áthatoló jelen jelenléte, illetve az esemény neve a kalkulálható érdekeken túlra való vetődésben.

Mégis, mi filozófusok megtehetjük azt, sőt, meg kell tennünk, hogy a költőknek meghagyjuk az eljövendő költészetről való gondoskodást, túl mindazon a hermeneutikai nehézségen, amit a filozófia kényszerített rá. A filozófia szempontjából tekintve a feladatunk inkább az, hogy újragondoljuk a költemény és a filozófia szétkapcsolását, úgy, hogy azt ne is a platóni száműzetés, ne is a heideggeri egyesítés, de ne is az osztályozás arisztotelészi vagy hegeli gondjának terminusaiban gondoljuk el. Mi az a filozófia aktusában, gondolkodásának stílusában, ami kezdettől fogva a költeményre mint feltételre támaszkodott, és egyúttal a mathémára, a politikára és a szerelemre is? Ez számunkra a kérdés.

A modernnek – és a posztmodernnek még inkább – készen álltak arra, hogy a filozófián esett sebet kitegyék annak, aminek köszönhetően a költészet, az irodalom és a művészet általában modernitásunk tanúságát jelentik. Mindig is volt egy kihívás a fogalom számára a művészet részéről, és e kihívás, e seb felől kellene értelmezni a platóni gesztust, amely a filozófia királyságát csak a költők száműzésével alapíthatja meg.

Véleményem szerint ebben nincs semmi, ami csak a költészetre vagy az irodalomra lenne érvényes. Platón a filozófiai szerelmet, a *philo-sophiát* elkülöníti a tényleges szerelemtől, amely kínlódik tárgyára vágyakozva. Ugyanúgy távol tartja a tényleges politikától is, az athéni demokráciától, hogy létrehozza a *politéia* filozófiai fogalmát. Hasonlóképpen kell hangsúlyoznia a dialektika távolságát és felsőbbrendűségét a matematikai *dianoia* vonatkozásában. A költemény, a mathéma, a politika és a szerelem egyszerre támadják a filozófiát, illetve jelentik feltételeit. Feltétel és támadás: ez a dolgok állása.

A filozófia ebben a megvonás-mozzanatban alapozza meg magát: ahol a nyelv alárendeli magát a gondolkodásnak, a kép, a fikció, illetve az elbeszélés mimetikus presztízse és izgalma nélkül; ahol a szerelem intenzitásának elve elszakad a tárgy másságától és az Ugyanaz törvényére támaszkodik; ahol az Alapelv világossága semlegesíti a vak erőszakosságot, amellyel a matematika fenntartja axiómáit és hipotéziseit; végül pedig ott, ahol egy szimbólumban jelenítik meg a kollektívumot, nem pedig a politikai helyzetek excesszív valóságában.

A művészet, a tudomány, a politika és a szerelem a filozófia feltételei, de mindig beleharapnak, megsebzik és kihalásnak belőle egy darabot e feltételekre jellemző egyedi, eseményszerű módon. Ezen véletlenszerű történések közül egyik sem szerez örömet a filozófiának. Miért?

A filozófia kellemetlenségei a feltételét képező valós iránti viszonyban azt jelentik, hogy rendeltetését illetően központi jelentőséget tulajdonítunk igazság és értelem különbségének. Amennyiben a filozófia csupán feltételeit *értelmezi*, amennyiben rendeltetése hermeneutikai jellegű, örömmel térne vissza feltételeihez és vég nélkül mondaná: íme a költeményben, a matematikai teoremben, a szerelmi találkozásban és a politikai forradalomban megnyilvánuló értelem. A filozófia eszerint egy esztétika, egy episztémológia, egy erotológia és egy politikai szociológia halmaza lenne. Ez egy nagyon régi kísértés; ha megadjuk magunkat neki,

akkor ezzel a filozófiát annak részlegévé süllyesztjük le, amit Lacan az Egyetem diskurzusának nevezett.

Azonban a „filozófia” akkor kezdődik, amikor ez a halmaz nem bizonyul következetesnek. Akkor, amikor már többé nem az igazságot magukban hordó valós folyamatok értelmezéséről van szó, hanem egy sajátos hely megalapozásáról, ahol kimondható, az egyidejű folyamatok feltételei mellett, hogy egy igazságban miként és miért nem egy értelem testesül meg, hogy az igazság sokkal inkább *lyukat képez az értelemben*. Ez a „miként” és ez a „miért” (megalapozói a feltételek melletti gondolkodás helyének) csakis az adódás és a hermeneutika elutasítása okozta kellemetlen helyzetben gyakorolható. Az eredendő értelemadódás megfoghatóságát követelik, értelemhiányt [*ab-sens*], az értelem megtagadását. Egy bizonyos illetlenséget. Szükségessé teszik az eseményszerű szingularitás megvonását az igazságfolyamatokból, amely beleszövi őket a valósba, amely – átjárva az értelmet, rést ütve rajta – az értelemhez köti őket. Szükségessé teszik az igazságfolyamatok függetlenedését szubjektív fedezetüktől, ezen a számukra kínálgató tárgyból fakadó gyönyört értve.

A szerelemmel azon igazság felől kell szembesülni, amely megnyílik a Kettő szexualizációja számára, csakis a Kettő számára. De a gyönyör/kellemetlenség azon feszültsége nélkül, amely a szerelem tárgyára támaszkodna.

A politikával úgy kell szembesülni, mint a kollektív szituációk végtelenjének igazságával, mint e végtelen *tényleges* kezelésével – de a szituációk lelkesedése és fenséges jellege nélkül.

A matematikával úgy kell szembesülni, mint a sokaság-lét szó szerinti igazságával, mint az egyértelmű szószerintiség képességével – de a megoldott probléma intellektuális boldogsága nélkül.

A költeménnyel úgy kell szembesülni, mint a ritmusban és a képben megnyilvánuló érzéki jelenlét igazságával – de anélkül, hogy a rím és a kép testiessége magával ragadna bennünket.

Ez a filozófia konstitutív kellemetlensége feltételeinek (a költeménynek és a többi feltételnek) vonatkozásában azt jelenti, hogy *fel kell adnia az élvezetet [jouissance]*, az értelemmel együtt, egészen addig a pontig, ahol az igazság lyukat váj az értelemképző tudásban.

Az irodalmi aktus esetében, amelynek a költemény a magja, melyik eljárás felel meg e mindig makacs és sértett feladásnak?

Minél inkább a nyelv effektusa a filozófia, a kapcsolat annál közelebbi. Az irodalmi jelleg a filozófia számára úgy jelenik meg, mint fikció, összehasonlítás, kép, ritmus vagy elbeszélés.

A feladás itt az *elhelyezés* alakját ölti.

A filozófiának, kifejtésének szerkezetében, minden bizonnyal hasznára vannak a fiktív megnyilvánulások⁵. Így például a platóni dialógusok szereplői és találkozásuk színrevitele. Vagy egy keresztény filozófus és egy kevésbé hiteles kínai filozófus beszélgetése Malebranché-nál. Vagy Nietzsche epikus és regényszerű, egyedülálló Zarathustrája, akinek fiktív szerepe olyannyira számít, hogy Heidegger azt kérdezheti egy talán túllontúl hermeneutikai jellegű szövegében, hogy „Ki Nietzsche Zarathustrája?”.

⁵ Itt természetesen a „konceptuális személy” Deleuze és Guattari általi briliáns elemzésére gondolunk, amely a *Mi a filozófia?* c. műben található meg (amit a jelen esszét követően adtak ki). Ugyanakkor jelezni kell a távolságot is. Számomra a filozófiai teatralitás azt jelöli, hogy a filozófia lényege („az igazságban” megragadás) egy aktus. Deleuze és Guattari számára minden a mozgáshoz és a leíráshoz viszonyul: a konceptuális személy az immanenciasík nomádja.

A filozófia használja a képet, az összehasonlítást és a ritmust. A nap képe arra szolgál, hogy kinyilvánítson egy jelenléte, amely lényegében a Jó Ideájában *összpontosul*. És ki ne ismerné Leibniz *Monadológiájának* alliterációkkal és ritmussal felvértezett 67. paragrafusát: „Az anyag minden egyes részét tekinthetjük dús növényzetű kertnek és halakkal teli tónak. De a növény mindegyik ága, az állat minden tagja, nedveinek mindegyik cseppje ismét ilyen kert és tó”⁶

Végül, a filozófia használja az elbeszélést, a történetet, a parabolát. Platón *Államát* Ér mítosza zárja le. A Történelem hegeli filozófiája sok tekintetben egy monumentális történetmondás, a nagy szubjektív entitásokról, a Keletről, Görögországról és Rómáról szóló elbeszélés. És „a haldokló Zarathustra átöleli a földet.”

Mégis, ezek az irodalmi megnyilvánulások a gondolkodáselv ítélkezésének alávettettek, amelyhez ők maguk nem járulnak hozzá. Olyan pontokon *helyezkednek el*, ahol – megalapozandó a helyet, ahol kimondásra kerül, miért és hogyan váj lyukat az értelemben egy igazság, illetve kerüli el az értelmezést – egy történetet, egy képet vagy egy fikciót kell felkínálni, a kifejtés paradoxonával, maga az interpretáció számára.

A feltételeit képező igazságfolyamatoktól a filozófia megvonja az értelem *auráját*, megvon minden reszketést és pátoszt, hogy megragadhassa azt, ahogyan az *igazság* mint olyan *valónak bizonyul*. Van egy pillanat, amelyben radikálisan az értelem alá süllyed, minden lehetséges reprezentáció ürességébe, az igazság üregességébe, mint *határtalan* lyukba. Ez a pillanat, amikor magát az ürességet, az értelemhiányt kell megjeleníteni és továbbadni, ahogyan a filozófia találkozik vele az igazság valónak bizonyulásakor, elkerülhetetlenül.

A költemény akkor jelenik meg a filozófia számára, amikor a filozófiának – az egyetemes megszólítás akarásával, elhivatottságában, hogy az általa megalapozott helyet mindenki számára lakhatóvá tegye – fel kell kínálnia az értelem és az értelmezés számára a látens ürességet, amely minden igazságot a léthez köt, amelynek igazsága. A megjeleníthetetlen ürességnek ez a megjelenítése a nyelv irodalmi forrásainak kibontakozását követeli. De az a feltétel, hogy a megjelenítés pontosan itt történjék, egy egészen más stílus, argumentáció, fogalmi kapcsolat vagy Idea ítélkezése alatt.

A költemény a filozófia *egyik pontján* jelenik meg, és ezt a helyet soha nem egy költészeti vagy irodalmi elv irányítja. A filozófia attól a mozzanattól függ, ahol az argumentum elhelyezi a megjeleníthetlent, ahol – az argumentum által előírt csavar révén – az igaz műveleteinek meztelenségét csakis az értelem gyönyöréhez való eltúlzott visszatérés adhatja tovább, amely maga is mindig egy értelemből fakadó gyönyör. Az irodalmiság a filozófiában vektor-szerűen van jelen, az értelem effektusában, azon tényben, hogy egy igazság viszonya az értelemhez hiányos, kiüresedett. Ez a hiányvonatkozás szolgáltatja ki a filozófiát a lokalizált fikció kötelességének. Az argumentáció kudarcot vallásának pillanata arra utal vissza, amikor az igazság ítéli kudarcra a tudást, magán az argumentáción belül.

Aligha meglepő e feltételek közepette, hogy az általunk ismert legnagyobb filozófiai költemény azon szerző műve, akinek számára az Úr mint olyan egy eredendő princípium, egy megalkuvás nélküli materializmusban. Lucretius számára minden igazság a betűzuhag jele-

⁶ Endreffy Zoltán fordítása. A szöveg francia eredetije így hangzik: „*Chaque portion de la matière peut être conçue comme un jardin plein de plantes, et comme un étang plein de poissons. Mais chaque rameau de la plante, chaque membre de l'animal, chaque goutte de ses humeurs est encore un tel jardin, ou un tel étang.*” – a ford.

inek kombinációja, az atomoké, az üresség tiszta megjeleníthetetlenségében. Ez a filozófia az értelem megvonása, és különösen csalódást keltő az értelmezés számára. Továbbá egy olyan filozófiáról van szó, amely ellenáll annak, hogy beszorítsák a metafizika heideggeri sémájába. Benne semmi sem ontoteológiai jellegű, Lucretius számára nincsen felsőbbrendű létező, az ég üres, az istenek közömbösek. Nem figyelemre méltó-e, hogy az egyetlen, költőként is rendkívüli gondolkodó pontosan az, aki túllép a heideggeri történelemmontázson, aki a lét történetét egy olyan szétszórt sokaságban helyezi el, amely idegen a Heidegger által elbeszélte, Platónnal kezdődő metafizikatörténetől? Vajon nem tünetértékű, hogy a filozófiának és a költészetnek ez a történelmileg egyedülálló összekapcsolódása teljesen idegen azon sémától, amellyel Heidegger a költemény és a gondolkodás összefüggését igyekezett elgondolni? Ugyanakkor pontosan ennek a materialista, semleges, a képzelet félreállítására törő gondolkodásnak, amely ellenséges a jelenlét elemzés nélkül maradt következményeivel szemben, van szüksége a költemény presztízsére ahhoz, hogy kinyilvánítsa magát.

Lucretius a filozófiát pontról pontra alátámasztotta a költeménnyel, éppen olyan okból, amely a száműzetés platóni gesztusához köti. Mert számára az egyetlen elv a materiális szétszóródás, a disszemináció. Mert az igaznak bizonyulás tereként a szent helyek lehető legradikálisabb megfoghatóságát jelöli ki.

A *De rerum natura* negyedik könyvének elején (amelyet így kéne lefordítani: „A sokaság-lét valóságáról” [du réel]) Lucretius arra vállalkozik, Platón ellenében, hogy a költeményt a filozófia kötelező kifejtési módjaként érvényesítse. Melyek az argumentumok? Alapvetően három van belőlük.

Először is, mondja Lucretius, a könyv tárgya egy „homályos dolog”. És a lét e homályos vonatkozásának megjelenítése a nyelvben levő, a nyelv általi fényt igényli, egy költemény ragyogó sorait: „*obscura de re tam lucida pango carmina*”.

Továbbá Lucretius meg kívánja szabadítani az elmét a valláshoz fűződő kötelekektől. A szakításnak ez a művelete, a vallásban mindig túlcsoportuló értelem megvonása a mondás ereje kell hogy legyen, a múzsa-gráciák által kinyilvánított tekintély.

Végül, a meztelen igazság, helyének elfoglalását megelőzően, kifejezetten szomorúnak tűnik. A legtöbb ember számára a filozófia helye, az igaznak bizonyulás helye, amikor *távolról* tekintenek rá, melankolikusan tűnik. A gyönyörtől való megfosztáshoz egy oldalági, többletszerű gyönyörnek kell társulnia, amit, mint Lucretius fogalmaz, „a költészet édes méze” ékesít.

Ezúttal a költemény megnyitja a filozófiai kifejtést, a filozófia által elfoglalt egyetemes helyet. Ezt három mozzanat figyelembe vételével teszi: az egyik a távolról szemlélt – vagy, ahogyan Lucretius fogalmaz: „még nem gyakorolt” – igazságok melankóliája; a másik az értelem megvonása, a tőle való elszakadással, amely eltörli a vallást; az utolsó pedig a homály, amelynek lényege a megjeleníthetetlen üresség, amit dicsőséges nyelvi testének romboló fénye ad tovább.

Ám fennmarad az, ami ezen irányelvekben a filozófia és a költészet közti eltéréshez szilárdan ragaszkodik. Mert a nyelvnek, illetve a vers varázsának többletszerepe van. Mindkettő a továbbadás szándékát kíséri. Tehát már mindig lokalizáltak, előírtak. E javaslat valós története egy racionális és konstruktív érv, úgy, ahogyan azt Lucretius Epikurosztól örökölte. Lucretius elmagyarázza – csaknem elnézést kér –, miért tér vissza a költeményhez, amelynek referense a megszólított, akit meg kell győzni arról, hogy a távolról szemlélt igazság szomo-

rúsága a közletről látott lét örömevé változik. Epikurosz esetében már nincs szükség legitimációra, hanem csak a tiszta és egyszerű méltatásra. A költemény létezését meg kell bocsátani, az érvet viszont méltatni kell. Az eltérés lényegi marad.

A költemény kiteszi magát a nyelven belüli kötelességnek, igazságokat *termel*. A filozófia semmilyen igazságot nem hoz létre. Feltételezi és a megvonással megosztja az igazságokat, az értelemtről való elválasztás rendje szerint, amely a sajátjuk. A filozófia csak akkor idézi meg, ön maga javára, a költeményt, amikor az értelemtről való elválasztással azt kell megmutatni, hogy a filozófiai érv csak az őt lehetővé tevő feltételhez való visszatéréssel tartható fenn: egy igazságfolyamat szingularitásának hatékonyságával, amely az értelem forrásában van.

A filozófia a költeményt akkor idézi meg, amikor a filozófiának *szintén* szólnia kell, ahogyan Lucretius mondta: „A Pieridák által még ki nem taposott ösvényeken járok. Szeretek érintetlen forrásokból meríteni.”

A költemény az üres oldalt jelöli, amikor az érvelés végbemegy, amikor már végbement, és amikor tovább folytatódik. Ez az üresség, ez az üres lap nem a „minden elgondolható” megfelelője. Ellenkezőleg, ez, egy szigorúan körülhatárolt poézissel összhangban, annak módja, hogy a filozófiában kifejezhessük: létezik, akárhol, legalább egy valós igazság. És ennek a megfigyelésnek a lehető legörömtelibbek a következményei, azok melankóliája ellenében, akik távolról szemlélik az igazságot.

LOSONCZ MÁRK fordítása